

ACC. N:R M. 14454:1-14.

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Ekstrand, Malmö
Härad: Torna Berättare: " " "
Socken: Erevälv Berättarens yrke: f.d. polis-konstapel
Uppteckningsår: 1958 Född år 1882 i Erevälv

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Platsen för vigsel och dop. s. 1-3.

Frivari och bröllop. s. 4-14.

LUF 68.

" 71.

Luf 68

PLATSEN FÖR VIGSEL OCH DOP.

Jag beklagar, men jag anser mig ej äga tillräcklig kännedom om vad som berör de här framställda frågorna för att på ett nöjaktigt sätt kunna besvara desamma. Jag skall emellertid försöka i den mån jag kan.

VIGSEL!

Vigslarna skedde, inte annat jag vet, så gott som alltid i kyrkan med något undantag för expeditionen i prästgården för vigslar av enklare slag i sällskap med endast ett par vittnen. Förmämligast var ju att bliva vigd i kyrkan. Jag känner ej till något fall där vigseln förrättats i hemmet. För den händelse detta inträffat i något fall, så förmodar jag, att detta skett i brudens hem, då det ju var brukligt, att dennas föräldrar ordnade med bröllopet. Någon extra förtäring blev det väl alltid efter vigseln, med eller utan prästens deltagande, även om man ej kan kalla det för bröllop i egentlig mening.

De flesta vigdes i kyrkan, utan någon åtskillnad mellan rika och fattiga. Kyrkbröllop med ståt "Stass" förekom. Som jag ovan nämnt förrättades ibland enklare vigslar på expeditionen i prästgården, men även sådana förekommo i kyrkan framför altaret efter gudstjäns slut. Den direkta anledningen till valet av plats för vigseln kan jag ej yttra mig om.

I ett fall har jag mig bekant och har minne av, att en husbonde,

ACC. N:R M. 14454:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

en änka vars namn var Margareta Andersson, Kumlatofta n:r 1, ordnade med bröllop för ett par av sina anställda, vilka gifte sig med varandra och vilka båda, under flera års tid, hade tjänat på gården, han som fördräng och hon som jungfru eller piga, som var den vanliga benämningen för den tidens kvinnliga tjänsteandar. Detta hände på hösten år 1898. Huruvida det på senare tid skett någon förändring härvidlag eller ifråga om vigslar överhuvudtaget, känner jag ej till.
DOP.

Dopen skedde i regel framför altaret i kyrkan i samband med gudstjänsten och möjligen vid något tillfälle på expeditionen i prästgården. I hemmen förekommo i regel endast nöddop. Det kunde ju dock inträffa, att man hämtade prästen till förrättning av dopet i hemmet, särskilt vintertid, och i synnerhet om man bodde på så långt avstånd från kyrkan, att man ansåg det vara förenat med för stor risk, att taga ut barnet i kylan för färd till kyrkan. Med det minne jag har av den tidens vintrar, så har jag alltid tyckt, att de voro både längre och strängare än senaretidens, samma var förhållandet med somrarna, som jag också tyckte var varmare.

Någon festlighet av större eller mindre omfattning blev det ju alltid efter dopet.

Att vigsel eller dop har förrättats i sakrestian, har jag ej hört.

År 1900 då jag flyttade från orten saknade kyrkan fortfarande eldstad. När anordningen för uppvärming av kyrkan kommit till

ACC. N:R M. 14454:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

stånd, har jag ingen kännedom om.

Kyrktagning i hemmet, vet jag mig aldrig ha hört omtalas, att det förekommit.

Malmö i april 1958.

3.

Lup 71

FRIERI och BRÖLLOP.

Var, när eller hur ungdomarna blevo bekanta med varandra, är ej lätt att svara på. Största delen av den tidens ungdom där på orten voro födda och uppväxta i församlingen och voro bekanta redan från skol- och konfirmationsåldern. Sedan gavs ju ytterligare tillfällen för dem att bekanta sig med varandra vid de logdanser som då och då under vintertiden anordnades i gårdarna och under sommartiden på de tivoliartade danstillställningar som förekommo i någon skog. Ett populärt sådant ställe var på den tiden Stallerhultsfuret i Blåntarp och dessförinnan Vällersbacken i samma församling. Sedan Malmö - Simrishamnsjärnvägen kommit till blev det brukligt, att man vid de större högtiderna såsom Pingst och midsommar resa till tivoliet i Norra Ugglarp.

Att det skulle ha ansets omoraliskt med sammankomster mellan flickor och pojkar, har jag aldrig märkt eller hört omtalas. Vilka yttre eller inre egenskaper hos de olika könen som föredrogs vid väl av livsledsagare eller livsledsagarinna, kan jag ej giva något tillfredsställande svar på, men jag förmodar, att det var väl då som alltid i första hand kärleken och de ömsesidiga sympatierna som utövade den största dragningskraften. Ett fördelaktigt utseende, ett behagligt sätt till att kunna uppträda och ett gott anseende i all-

ACC. NR. M. 14454:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

mänhet voro ju egenskaper med tilldr-ogande verkan hos det motsatta könet. Nog fanns det äktenskap som blivit ingångna, som jag tror, mera av praktiska skäl, och där kärleken som sådan fått komma i andra hand, där kontrahenterna kommit till den åldern att risken för att få förbliva ogifta började närma sig, samtidigt som de kände en längtan efter ett ordnat hemliv, som de kanske även voro beroende av i förening med sin verksamhet. Den sortens äktenskap får väl mera betraktas som en affär, som båda parterna tjänade på genom den ömseidiga hjälp de kunde bereda åt varandra och blevo lyckliga på sitt sätt, jag har i vart fall aldrig hört annat, till bådas bekvämlighet ifråga om det allmänna välbefinnandet. Man kunde ju ibland få höra folk yttra sig om en viss person: "Så fick han eller hon ända henne eller honom till sist, som han eller hon tidigare gjort så mycket narr åt och ständigt uttalat, att det skulle vara den siste vederbörande skulle vilja gifta sig med, om den också var den ende som fanns." Men pretentionerna trubbas ju av med åren. Bland arbetarebefolkningen där ingen förmögenhet fanns bortföll ju den omständigheten som ett vilkor vid valet av livsledsagare, för den händelse man höll sig inom de egna leden. Annorlunda var det ju inom de förmögnare skikten, där man gärna räknade med storleken av den hemgift eller förmögenhet som parterna kunde medföra i äktenskapet till det egna hemmets bildande. Någon nämnvärd gåvoväxling före frieriet tror jag knappast förekom, i så fall var väl detta

efteråt, enligt vad jag hört berättas, men i vilken omfattning detta skedde, kan jag ej närmare uttala mig om. Detta berodde väl mycket på råd och lägenhet hos vederbörande. Med något enstaka undantagsfall sökte man relativt sett sin livsledsagare inom hemsocknen. Anledning- en härtill var väl till stor del beroende av den tidens mindre goda kommunikationsmedel. Man hade ju inte så lätt för att förflytta sig från den ena orten till den andra i sådan utsträckning att tillfäl- le gavs till närmare bekantskaper av sådan omfattning att ett var- aktigt kärleksförhållande kunde komma att uppstå.

Många, ja de flesta familjerna i byn voro mer eller mindre nära besläktade med varandra. Jag kände familjer där man och hustru voro dubbelkusiner. Respektive fäder voro bröder och mödrarna systrar och där deras föräldrar i sin ordning också voro besläktade. Huru- vida nu detta var så lyckligt med tanke på avkomman, torde väl kun- na diskuteras. Orsakerna härtill var väl närmast, att man så mycket som möjligt ville behålla förmögenheterna inom slakten, vilket ock- så var den allmänna meningen vid pratet här om man och man emellan.

I många fall inom de förmögnare familjerna var det med all säker- het respektive föräldrars önskan som blev avgörande för sonens el- ler dotterns val av blivande make eller maka och kanske i någon mån även de närmaste släktingarna, men att grannar eller byns övri- ga medlemmar inlade sitt veto i frågan, har jag ej hört ontalas,

annat än att en del sladdervägen gav sin åsikt tillkänna för eller mot den tilltänkta ifrågavarande förbindelsen. Om någon gifte sig utan att taga hänsyn till föräldrarnas ogillande av föremålet för sin kärlek, gav ju detta gärna upphovet till skism mellan de unga och den tredskandes föräldrar och i vissa fall kanske hela hans familj som avhöll sig demonstrativt från allt umgänge med de nygifta. Men tiden läker ju alla sår, och blodsbandet gör väl sitt till att allt så småningom glömdes och ordnade upp sig till det bättre, om ej förr så när barnbarnen kommit till världen. Anledningen till att föräldrarna i vissa fall ogillade ett barns val av livsledsagare kunde ju ibland bottna i ett gammalt groll familjerna emellan, men i flesta fall var det förmögenhetsförhållandena eller den sociala ställningen i samhället som var det väsentliga därvidlag. Det har ju förekommit att en pojke eller flicka av de mera burgna familjerna förälskat sig i en piga eller dräng som hade begåvats med ett fördelaktigt utseende och kanske därtill hade ett mera charmerande sätt att uppträda än som de flesta av den kategori de tillhörde eller med andra ord voro allmänt omtyckta bland ungdomen, och som gjorde dem tilldragande och åtråvärda av det motsatta könet. En äktenskaplig förbindelse mellan parter i ett dylikt fall stötte i allmänhet på hårt motstånd hos den bättre bemedlade partens föräldrar som i vissa fall hotade med att göra ~~der~~ sin son eller dotter arv-

ACC. N:R M. 14454:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

lös för den händelse de uthärdade i sin föresats att gifta sig/^{med sin}ut-
korade i strid mot föräldrarnas samtycke. I vissa fall drevo föräld-
rarna sin vilja igenom, men inte alltid. Vem som avgick med segern
i dylika fall berodde väl till stor del på, dels hur stor respekt
barnen hade för sina föräldrar, och dels på barnens eget tempera-
ment, karaktär och förmåga till att handla efter eget initiativ i
en för dem själva så pass viktig angelägenhet. Ett par dylika fall
har jag mig bekant. I båda fallen rörde det sig om en faderlös flic-
ka, båda voro ensamma barn, vars mödrar voro ägare till, den ena
två och den andra en av de större gårdarna i orten. Båda änkorna
hade en gårdsdräng anställd som förestod gårdarnas skötsel. I dessa
drängar förälskade sig respektive döttrar och blevo så småningom
även gifta med dem, mödrarnas ogillande till trots, men först efter
det de ordnat det så, att de "blevo tvungna till det", som det het-
te. I realiteten blevo dessa båda mågars ställning i förhållande
till gårdarna oförändrade. De fingo båda, formellt sett, även i
fortsättningen stå under befäl av svärmödrarna som förblevo ägare
till gårdarna så länge de levde. Efter deras död gingo hemmanena i
arv till döttrarna, vilka därefter blevo ensamma ägare till dem.
Männerna kunde således ej, enligt den tidens äktenskapslagar, med
åberopande av sin giftorätt utan särskilt tingsförordnande, bliva
insatta som delägare i egendomarna.

Huruvida någon av föräldrar eller släktingar direkt tvingats

att gifta sig mot sin vilja, vågar jag ej yttra mig om, men man kunde ju ibland få höra folk prata om en viss persons äktenskap¹ uttryckt sådana som: "Hon fick inte ta, den hon vill ha, för hade hon de fått, så hade de aldrig blivit denne, som hon fick ta för att inte göra föräldrarna omot."

Något fall där kontrahenterna voro obekanta före frieriet, känner jag ej till. Äktenskapsförmedlare förekom ej där på orten.

Hur frieriet försiggick eller hur frågorna i samband härmed formulerades, kan jag ej lämna någon upplysning om. Jag har inget minne av, att jag hört omtalas några särskilda bruk eller ceremonier som tillämpats i samband med frieriet, och jag tror ej att det förekommit åtminstone ej mera allmänt. Förspölet till friandet var ju, att ett par ungdomar som funnit sympati för varandra började sällskapa någon tid. Hur länge detta pågick innan pojken kom fram med sitt formella frieri, eller om han framställde frågan på tu man hand med flickan eller i närvaro av hennes anhöriga, vågar jag ej yttra mig om.

Ifråga om hemgiften så tror jag knappast, att denna blev på något sätt fastställd efter överenskommelse utan mera frivilligt överlämnad av brudens föräldrar i förhållande till de ekonomiska resurserna. I ett fall har jag hört omtalas, att svärsonen skulle ha blivit missbelåten med den hemgift hustrun medförde i boet, vilket givit anledning till varaktig ovänskap med hennes familj. Hemgiften

bestod i första hand av saker och ting tillhörande det inre boet såsom linne, sängkläder, vävnader m.m. och till det yttre boet av husdjur och vissa andra döda ting.

Var det fråga om ett stort bröllop gjorde man vissa förberedelser före festtillställningen. Man snyggade upp gården såväl in- som utvändigt. Man bakade och slaktade. Det tillkom alltid brudens föräldrar att bjuda på bröllop för sin dotter och även med ordnandet av hennes brudutstyrsel som i regel utfördes av någon sömmerska i orten. Att fästmän gick omkring i byn för att samla in gåvor för boställningen, har jag aldrig hört omtalas att det förekommit, men inbjudna gäster hade alltid med sig brudgåvor, som de överlämnade till brudparet efterhands som de anlände till bröllopet.

Verkställandet av bjudningen till bröllopfesten, ^{tillgick så} att en man till fots eller till häst sändes omkring för besök hos vederbörande och muntligen framförde sitt uppdrag med inbjudan till bröllopet. Indelningsverket fungerade ju på den tiden och var det därför brukligt att man anlätade i första hand den, till rusthållet eller rotehållet, anslutne dragonen eller soldaten till verkställandet av dylika uppdrag. Dragonen alltid till häst, då däremot soldaten fick begagna sig av "apostlahästarna". Vid sådana stora högtidligheter som bröllop eller begravingar hade man sina sammanslutningar i form av s.k. gilleslag. D.v.s vid dylika tillfällen blevo många familjer inbjudna som man i vanliga fall ej hade något umgänge med. Hit

ACC. N:R M. 14454://

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

räknades t.ex. alla naboar och som sådan ansågs alla som hade om än så liten del av sina ägor gränsande intill sina egna marker. I första hand kom givitvis alla släktingar från när och fjärran. Prästen och klockaren blevo i regel alltid bjudna. Att det kommit objudna gäster, vet jag aldrig, att jag hört omtalas. De inbjudna gästerna kunde ibland uppgå till ett hundratal. Det blev ju mer än man av utrymmesskäl kunde duka till på en gång. Man blev därför nödsakad till att dela upp gästerna i grupper. Härav kom det sig att det förekom bröllop som varade i tre dagar med festande till fram på morgontimarna. Första dagen huvudsakligast släktingarna och de närmaste umgängesvännerna, andra dagen resten av de inbjudna och även då en del av slakten och tredje dagen de arbetarefamiljer som man under årets lopp vid förekommande behov anlitat för tillfällig hjälp med arbetet samt i församlingens fattighus eller ålderdomshem inneboende.

Evällen före bröllopsdagen brukade de inbjudna sända iväg sina drängar och pigor till bröllopgården med "förning". De närmaste släktingarna oftast med en spettkaka, övriga med tårtor, hela stekar, slaktad fågel, risgröt m.m. De som överlämnade förningen blevo alltid bjudna på kaffe med tillbehör. Bröllopgästerna togo sig fram till bröllopgården var för sig. Skulle sedan vigseln förrättas i kyrkan åkte man dit i kortege /Bröllopsstass/. Att man bygt något hinder på vägen som skulle passeras av kortegen, har jag ej hört omtalas, men man brukade från någon undanskynd plats längs färdevägen hedra

brudparet med skottlossning. Detta visade sig ibland vara mindre välbetänkt. Det hände nämligen att hästarna blevo skrämde och råkade i sken. Efter återkomsten från kyrkan togs hästskjutsarna emot av mötande drängar, vilka åkte hem med ekipagen och återkom med dem för hämtning efter festens slut. Gästerna satte sig därefter till bords för avspisandet av middagen som brukade räcka i tre timmar och varvid en massa mat bestående av många olika rätter serverades och konsumerades. Efterrätten bestod alltid av finare bakverk, spettekakor och tårter av olika slag. Många orkade ju då ej med att smaka på allt men då brukade kvinnorna ha med sig en servet, i vilken de knöto in vad de ej förmädda äta upp av efterrätten och taga med sig hem.

Fram på natten vid två-å-tretiden dukades det fram en ny måltid /vickning/ som man avåt innan det var tid för hemfärden. Cirka en timmes tid efter middagen bjöds på kaffe med tillbehör. Efter detta började dansen. Dem som ej ville deltaga i dansen satte i stället i gång med kortspel samtidigt som de konsumerade den ena toddyn efter den andra. Kvinnorna förplägades under tiden med vin och kakor.

Jag får kanske här något beröra tillvägagångsättet med spritserveringen under måltiderna: Här gick traktören runt borden med brännvinsflaskan i ena handen och en talrik med två glas på i den andra samt slog upp supar så att två och två kunde klinga och supa samtidigt. Han fortsatte så till nästa par undan för undan tills alla fått. Traktören fortsatte härmed under hela måltidens gång. Alla

ACC. N:R M. 14454/3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND.

fingo sålunda använda sig av samma tvenne glas. Ett tillvägagångs-
sätt som väl näppeligen skulle tänkas kunna tillämpas i nuvarande
tid.

Jag återkommer här till den person som hade fått i uppdrag att
verkställa bjudningen till bröllopet. Detta värtettarbete som stäl-
des ganska svåra fordringar på vederbörande med tanke på all den för-
plädnad han blev bjuden på under dagens lopp. Någon förtäring ville
ju alla bjuda på, och detta blev ju i huvudsak spritvaror och han
kunde ju ej tacka helt nej till ett glas om han ville bibehålla sin
aktning som en rejäl kronans karl, av vilken man fordrade skulle
kunna "ta sina supar och köra sina lass". Det kunde därför hända,
att när kvällen kom och han skulle söka sig mot hemmet, att han
var ganska trött och darrig.

Inte annat jag vet så dansade bruden med gästerna utan någon
särskild åtskillnad. Huruvida någon särskild ordning förekom härvid-
lag, kan jag ej yttra mig om.

På kvällen brukade ortens ungdom samlas och marschera till bröl-
lopsgården och i korus ropas "Brudparet ut"! Brudparet kommo då ut
och visade sig på trappan, varvid de blevo avhurrade av de försam-
lade. Detta kunde ibland upprepas flera gånger under kvällens lopp
inför olika grupper av ungdomar. De uppvaktande blevo i allmänhet
bjudna på någon förtäring på stående fot uti i det fria innan de
avlägsnade sig, bestående av ett glas våtvaror av något slag och bakverk.

ACC. N:R M. 14454:14

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Något särskilt uttryck för brudens övergång från de ogiftas till de giftas lag eller några särskilda bruk som tillämpas i detta sammanhang, såsom att klippa hennes hår, sätt på ungmorshuva eller dylikt, har jag inget minne av, att jag sett eller hört ontalas.

Malmö i april 1958.

